

Ю. В. Вітка*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПРО УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Управління активами недержавних пенсійних фондів (далі — НПФ) є невід’ємною складовою недержавного пенсійного забезпечення, адже має на меті реалізацію основного інтересу учасників НПФ — отримання інвестиційного прибутку на пенсійні кошти. Цивільно-правова характеристика договору про управління активами як основного договору, яким опосередковуються відносини з управління активами, безсумнівно, має важливе наукове і практичне значення. Наукове дослідження цієї проблематики могло б стати внеском у розвиток науки цивільного права, тому що незважаючи на вступ у дію Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення”¹ управління активами практично не висвітлювалося на науковому рівні. Цивільно-правова характеристика договору про управління активами допомагає проникнути в сутність цього договору, визначити його суттєві ознаки. У свою чергу, це дозволить виявити недоліки законодавчого регулювання і запропонувати відповідні зміни до законодавства, з метою побудови справді ефективної і надійної системи недержавного пенсійного забезпечення.

Отримані у статті висновки спираються на дослідження дотичних до управління активами питань, таких як: договори про надання фінансових послуг (Н. В. Дроздова), довірчі відносини (Р. А. Майданик), управління майном (Р. А. Майданик, М. М. Слюсаревський, Л. Ю. Михеева, І. В. Венедиктова). Хоча у деяких працях вказується на цивільно-правовий характер довірчого управління активами НПФ², детальна характеристика відносин з управління активами, у тому числі НПФ, та договору про управління активами не знайшла свого відображення у наукових працях.

Отже, ця стаття ставить за мету дослідити ознаки і місце договору про управління активами НПФ у системі цивільно-правових договорів, визначити поняття договору, дати характеристику цього договору за розподілом прав та обов’язків у зобов’язанні, за оплатністю, моментом укладення, строком.

Перш ніж сформулювати визначення договору про управління активами, окреслимо його основні ознаки. Вважаємо, що ці ознаки доцільно групувати таким способом, який би дозволив визначити місце договору про управління активами в системі цивільно-правових договорів.

Перша група ознак:

- 1) управління активами — це різновид діяльності відповідного суб’єкта господарювання, який обов’язково є фінансовою установою і надає послуги з управління активами на професійних засадах, як професійний учасник ринку цінних паперів;
- 2) управління активами супроводжується відповідним рухом фінансових активів;
- 3) зазначений рух фінансових активів передбачає здійснення учасниками таких послуг відповідних фінансових операцій (торгівля цінними паперами, розміщення на депозит);
- 4) управління активами має на меті отримання прибутку на користь учасників НПФ.

© Вітка Ю. В., 2006

* аспірант Національного університету “Києво-Могилянська академія”, начальник юридичного відділу ТОВ “Компанія з управління активами та адміністрування пенсійних фондів “Ті. Бі. Ай. Ейч.-СігмаБлейзер”

¹ ОВУ. — 2003. — № 33. — Ст. 1769.

² Венедиктова І. В. Договір довірчого управління майном як форма реалізації правового інституту довірчого управління майном в Україні. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2003. — С. 8.

Отже, перша група ознак обґрунтовує те, що договір про управління активами є різновидом договору про надання фінансових послуг. Договір про надання фінансових послуг є довірчим (фідучіарним) правочином, згідно з яким послугонадавач надає за попереднім замовленням послугоотримувача (клієнта) фінансову послугу на оплатних і професійних засадах. На професійних засадах вважається вчиненою послуга, що надається систематично або з наміром її постійного вчинення з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів³.

Друга група ознак:

1) наділення особи, що здійснює управління активами, фактично всіма правомочностями власника щодо грошових коштів, які передано в управління, за винятком обмежень, передбачених законодавством та договором, іншими словами, повноваження особи, що здійснює управління активами, знаходяться між звичайним володінням і правом власності (залежність відносин із управління активами);

2) довірчий (фідучіарний) характер управління активами, який проявляється у встановленні додаткових вимог до особи, що здійснює управління активами, щодо піклування про інтереси учасників НПФ, у наявності високої взаємодовіри контрагентів;

3) неможливість повного врегулювання всіх відносин з управління активами у договірному порядку або шляхом нормативного закріплення, як наслідок, відсутність чітко визначених повноважень одного із контрагентів — особи, що здійснює управління активами — щодо меж і порядку використання активів, окрім встановлення загальних критеріїв такого управління та вимоги здійснювати його в інтересах учасників НПФ (дискретність повноважень особи, що здійснює управління активами);

4) відсутність заздалегідь визначеного економічного та юридичного результату, на який можуть сподіватися вигодонабувачі та сама особа, що здійснює управління активами, можливість визначити зустрічне задоволення за договором лише при настанні певних обставин (алеаторність договору).

Як бачимо, договору про управління активами притаманні ознаки договору про управління майном, які зазвичай наводяться у літературі⁴. Звідси випливає, що договір про управління активами є різновидом договору управління майном (або як зазначається у багатьох теоретичних працях — довірчого управління майном). Так, на думку І. В. Венедіктової, інститут довірчого управління майном має перспективу для застосування його, зокрема, при управлінні пенсійними фондами⁵. Зазначений автор визначає договір довірчого управління майном як договір, за яким одна сторона (установник управління) передає другій (довірчому управителю) на певний строк майно в довірче управління, яка зобов'язується від свого імені управляти цим майном шляхом здійснення правомочностей користування, розпорядження й володіння ним в інтересах установника управління або особи, ним зазначеної (вигодонабувача)⁶. За визначенням Р. А. Майданика, за договором довірчого управління майном, довірчий керуючий за винагороду протягом певного терміну здійснює управління переданим у його володіння майном, належним іншій особі на основі права власності та інших відчужуваних речових прав в інтересах вигодонабувача⁷.

Враховуючи найбільш суттєві ознаки договору про управління активами, можна визначити його таким чином: за договором про управління активами одна сторона (НПФ) передає другій стороні (особі, що здійснює управління активами) на певний строк пенсійні активи, які належать

³ Дроздова Н. В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Київський національний університет ім. Т. Шевченка. — К., 2005. — С. 5.

⁴ Майданик Р. А. Поняття довірчих відносин (цивільно-правова характеристика) // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. — 2002. — № 46. — С. 112-120.

⁵ Венедіктова І. В. Вказ. праця. — С. 8.

⁶ Там само. — С. 4.

⁷ Майданик Р. А. Вказ. праця. — С. 112.

учасникам НПФ на праві власності, в управління, а друга сторона зобов'язується за винагороду здійснювати від свого імені юридичні і фактичні дії з інвестування цих активів у дозволені законодавством фінансові інструменти в інтересах учасників НПФ (вигодонабувачів) та з метою отримання прибутку на їхню користь.

Цей договір є двостороннім, тому що права та обов'язки мають обидві сторони договору. Сторонами договору про управління активами є установник управління (недержавний пенсійний фонд) та управитель (особа, що здійснює управління активами). Незважаючи на те, що у ньому зазначаються вигодонабувачі — учасники НПФ, договір не перетворюється на договір із трьома сторонами, а лише набуває рис договору на користь третьої особи. Договір про управління активами не породжує для учасників ніяких обов'язків, лише права.

Договір про управління активами є оплатним, тому що метою укладення договору про управління активами є отримання доходу на користь учасників НПФ і виплата винагороди особі, що здійснює управління активами. Ст. 42 Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" передбачає виплату винагороди особі, що здійснює управління активами.

Вирішення питання про реальність чи консенсуальність договору про управління активами тісно пов'язане із аналогічною характеристикою договору про управління майном. Підхід дослідників до цього питання не є однозначний. Наприклад, деякі дослідники вважають, що договір управління майном є реальним, тому що управитель надає послуги установнику з приводу реалізації його права власності⁸. З аналізу ч. 1 ст. 1029 ЦК України також випливає, що договір управління майном є реальним, оскільки установник управління передає майно в управління, а не зобов'язується його передати. Тобто обов'язковою умовою укладання цього договору є передача майна. На думку інших науковців, договір управління майном є реальним, проте у спеціальних випадках може розглядатися як консенсуальний⁹. Враховуючи специфічний об'єкт управління, договір про управління активами можна віднести до цих спеціальних випадків. В управління передаються грошові кошти у безготівковій формі, щодо яких неможливо вчинити фізичне передання. Тому договір про управління активами є консенсуальним і вважається укладеним із моменту його підписання за умови досягнення згоди за всіма істотними умовами. Слід мати на увазі, що для виконання договору особою, що здійснює управління активами, необхідна наявність певних умов, зокрема вказівка на посадових осіб особи, що здійснює управління активами, у картці зі зразками підписів для розпорядження банківським рахунком НПФ у зберігача, без чого управління активами буде неможливим. Однак це не впливає на консенсуальність договору, а є лише умовою його належного виконання. Вже з моменту підписання договору особа, що здійснює управління активами, має право вимагати від НПФ його реального виконання або ж відшкодування збитків.

Договір про управління активами є строковим договором, тому що майно передається в управління на певний строк. Відповідно до ч. 2 ст. 36 Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" строк дії договору про управління активами є істотною умовою такого договору. З цих міркувань до договору про управління активами не застосовується ст. 1036 ЦК України, що дозволяє сторонам не визначати строку договору управління майном. Варто також погодитися із дослідниками, на думку яких договір управління не може укладатися на вчинення будь-якої разової угоди. Посередницька операція, що має разовий характер, є відмінною від договору управління¹⁰.

⁸ Михеева Л. Ю. Доверительное управление имуществом. — М.: Юристъ, 1999. — С. 72.

⁹ Венедиктова І. В. Вказ. праця. — С. 11.

¹⁰ Ефимова Л. Г. Банковские сделки. Комментарий законодательства и банковской практики. — М.: Контракт, 2000. — С. 299.

Договір про управління активами укладається в письмовій формі. Це підтверджується ч. 1 ст. 1031 ЦК України, відповідно до якої договір управління майном укладається у письмовій формі, та абз. 2 ч. 3 ст. 34 Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення”, згідно з якою договір про управління активами укладається в письмовій формі.

Підсумовуючи, можна відзначити наступне. Договір про управління активами перебуває лише на стадії становлення і його місце в системі цивільно-правових договорів не було предметом детального вивчення. Договір про управління активами є договором змішаного типу, оскільки поєднує ознаки двох родових договорів — договору про надання фінансових послуг та договору про управління майном. Цьому договору притаманний яскраво виражений довірчий (фідучіарний) характер, що й зумовлює особливості його правового регулювання. За договором про управління активами одна сторона (НПФ) передає другій стороні (особі, що здійснює управління активами) на певний строк пенсійні активи, які належать учасникам НПФ на праві власності, в управління, а друга сторона зобов’язується за винагороду здійснювати від свого імені юридичні і фактичні дії з інвестування цих активів у дозволені законодавством фінансові інструменти в інтересах учасників НПФ (вигодонабувачів) та з метою отримання прибутку на їхню користь.

Сторонами договору про управління активами є установник управління (недержавний пенсійний фонд) та управитель (особа, що здійснює управління активами). Цей договір є двостороннім і водночас є договором на користь третьої особи (учасників НПФ). Крім того, договір про управління активами є оплатним, консенсуальним, строковим, укладається у письмовій формі.

Втім, ця стаття присвячена лише загальній цивільно-правовій характеристиці договору про управління активами, і може стати основою для аналізу прав та обов’язків особи, що здійснює управління активами і недержавного пенсійного фонду, прав учасників за договором про управління активами, відповідальності за договором, припинення договору тощо.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою галузевих правових наук
Національного університету “Києво-Могилянська академія”
(протокол № 11-05/06 від 8 червня 2006 року)*

